

การอนุรักษ์ และพัฒนารูปแบบการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรม

พุทธสถานภาคอีสานตอนล่าง

A CONSERVATION AND DEVELOPMENT MANAGEMENT MODEL OF
CULTURAL AND ECOLOGICAL SYSTEM IN BUDDHIST PLACES
LOWER ISAN

พระวีระพงษ์ อธิจิตโต (บุญคง) * โสสิต แพงสร้อย ** สุรพงษ์ คงสัตย์***

Phraveraphong Attijitro, Kosit Phaengsoi, Suraphong Kongsat

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีความมุ่งหมาย เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา สภาพปัจจุบัน ปัญหาการอนุรักษ์ และการพัฒนารูปแบบการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรมของพุทธสถานภาคอีสานตอนล่าง ตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2557 ถึง เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2558 ทำการศึกษาจากพุทธสถาน 8 แห่ง ในพื้นที่ 4 จังหวัด จังหวัดละ 2 พื้นที่ มี วัดมกุฏกษัตริยาราม วัดเลิศสวัสดิ์ วัดเขาพระอังคาร วัดป่าโคกกระชาย พุทธอุทยานวัดเขาสาลาดูลฐานะจาโร วัดป่าเขาไต่ะ สำนักสงฆ์ป่าหนองม่วง และสำนักสงฆ์พุทธอุทยานดอนแก้วห้วยวะ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วยการสำรวจ สังเกต สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม จัดกระทำการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า การอนุรักษ์และพัฒนารูปแบบการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรมของพุทธสถานภาคอีสานตอนล่าง มี 7 รูปแบบ คือ 1) สวนป่าเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร 2) ป่าชุมชนพัฒนาเป็นป่าไม้ถาวร 3) องค์การป่าชุมชนและเครือข่าย 4) ป่าชุมชนอนุรักษ์พัฒนาเป็นป่าเบญจพรรณ 5) พุทธอุทยานระบบนิเวศดั้งเดิม 6) ป่าชุมชนแบบระบบนิเวศดั้งเดิม และ 7) พุทธอุทยานระบบนิเวศป่าบุ่งป่าทาม

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์ และพัฒนารูปแบบการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรมภาคอีสานตอนล่าง เป็นแหล่งป่าต้นน้ำ อาหาร สมุนไพร โบราณคดี สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นศูนย์อบรมศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม เป็นแหล่งค้นคว้าวิจัยข้อมูลพื้นฐานทางระบบนิเวศทางวัฒนธรรม ในการรักษาความหลากหลายทางพันธุกรรมของพืชและสัตว์ สร้างความสมดุลแก่ระบบนิเวศพุทธสถาน ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดทำแผนพัฒนาพุทธสถานให้ทันกระแสแห่งโลกที่ทันสมัย

* Doctor of Philosophy Program in Cultural Science, Faculty of Cultural Science, Mahasarakham University

** Doctor of Philosophy Program in Cultural Science, Faculty of Cultural Science, Mahasarakham University

*** Doctor of Philosophy Program in Cultural Science, Faculty of Cultural Science, Mahasarakham University

เตรียมความพร้อมต่อการพัฒนาระบบนิเวศทางวัฒนธรรมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ของประชาคมอาเซียน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : การจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรม, พุทธสถาน

ABSTRACT

This research is intended. To study the history, current conditions, conservation issues, and development of the ecological cultural management model of the Lower Northeast. From March 2557 to June 2015, 8 Buddhist temples were built in 4 provinces, each with 2 monasteries. Wat Lertsawat Wat Phra Pho Wat Khok Krachai Wat Khao Sala Abula Wat Khao Tai Nong Muang Forest Monastery And Buddhist monastery, Don Kaew Use qualitative research methodology. Field storage Contains surveys, observations, interviews and discussion groups. Organize data analysis and present data analysis results. By descriptive analysis The research found that The conservation and development of the cultural ecosystem management system of the Lower Northeastern Buddhist Sanctuary is divided into 7 types: 1) Forest park is a watershed 2) Community forest develops as permanent forest 3) Forest community organization and network 4) Forest conservation community development is mixed deciduous forest. 5) Traditional Buddhist ecological park. 6) Traditional ecological forest community; and 7) Buddhist forest ecological system.

Conclusions that the conservation and development of the ecosystem management model of the Lower East It is a forest source, food, herbs, archaeological sites, recreation places. It is a moral, ethical, and ethical training center, a source of research, basic information on cultural ecology. To maintain genetic diversity of flora and fauna. To balance the Buddhist ecology. Encourage the learning process to develop a plan for the development of the Buddhist world. Prepare for the development of a cultural ecosystem to support the economic and social change of the ASEAN community. Can be applied in the community and society sustainably.

Keywords: Management Model of Cultural, Buddhist Places

1. บทนำ

พุทธสถานอยู่คู่กับระบบนิเวศทางวัฒนธรรมมากกว่า 2600 ปี การอยู่ป่าเป็นวัตรจัดเป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของนักบวชในพระพุทธศาสนา เพื่อการเจริญสมณะ และวิปัสสนากัมมัฏฐาน แต่พุทธสถานสมัยปัจจุบันต้องปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่มาอนุรักษ์ป่าไม้ เนื่องจากการลดลงของทรัพยากรป่าไม้ จนเป็นวิกฤตินัก ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ลดลงจนน่าวิตก ทุกสิ่งตกอยู่ในสภาวะที่เสื่อมโทรม สาเหตุสำคัญ คือ การขาดจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้โดยขาดการศึกษาถึงผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อม จึงส่งผลเสียต่อระบบนิเวศ แหล่งน้ำเน่าเสีย อากาศเป็นพิษ ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ปัญหาภัยแล้งและภัยธรรมชาติที่รุนแรงขึ้น ซึ่งเป็นผลไปถึงการอนุรักษ์ และการพัฒนารูปแบบการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรมของพุทธสถานภาคอีสานตอนล่าง ที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการอนุรักษ์ และพัฒนาระบบนิเวศทางวัฒนธรรม อันเป็นพื้นฐานของศิลปะสมัยขอมโบราณ ที่เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต โดยอาศัยการผสมผสานความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม และเทคโนโลยี ในการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรม เพื่อการบริโภคแก่ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเนินดินชั้นใน

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต้องศึกษาการอนุรักษ์และพัฒนารูปแบบการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรมพุทธสถานในภาคอีสานตอนล่าง เพื่อเป็นการพัฒนารูปแบบการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรมของพุทธสถานภาคอีสานตอนล่าง สร้างความสมดุลแก่ระบบนิเวศของพุทธสถานอย่างยั่งยืน ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดทำแผนพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ แลกเปลี่ยนประสบการณ์และช่วยเหลือกันเองในลักษณะเครือข่าย สร้างภูมิคุ้มกันในการเผชิญกับกระแสโลกที่ทันสมัย ให้มีความเข้มแข็งสามารถเป็นแบบอย่างนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมสืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของระบบนิเวศทางวัฒนธรรมของพุทธสถานภาคอีสานตอนล่าง
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรมของพุทธสถานภาคอีสานตอนล่าง
3. เพื่อศึกษาการอนุรักษ์และพัฒนารูปแบบการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรมของพุทธสถานภาคอีสานตอนล่าง

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้เครื่องมือแบบสำรวจ (Survey) แบบสังเกต (Observation) แบบสัมภาษณ์ (Interview) แบบสนทนากลุ่ม กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พุทธสถาน 8 แห่ง ในพื้นที่ 4 จังหวัด จังหวัดละ 2 พื้นที่ มี วัดมกุฏศิริวัน วัดเลิศ

สวัสต์ วัดเขาพระอังคาร วัดป่าโคกกระชาย พุทธอุทยานวัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโร วัดป่าเขาไต่ะ สำนักสงฆ์ป่าหนองม่วง และสำนักสงฆ์พุทธอุทยานดอนแก้วห้วยวะ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ และสรุปผลการวิจัยด้วยวิธีการแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 ประวัติความเป็นมาของระบบนิเวศทางวัฒนธรรมของพุทธสถานภาคอีสาน
ตอนล่าง ได้แก่ 1. พุทธสถานวัดมกุฏกษัตริยาราม ระบบนิเวศทางวัฒนธรรมพุทธสถาน จากเมื่อก่อนเคยเป็นที่รกร้างว่างเปล่า ซึ่งมีการดำเนินการสร้างวัดและมีการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรมทำให้พุทธสถานมีความโดดเด่นของการก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมที่ทันสมัยสวยงามกลมกลืนกับธรรมชาติ การสร้างสวนป่า ทั้งไม้ดอกไม้ผล รวมถึงพันธุ์ไม้น้ำริ้ว และสมุนไพร สร้างฝายน้ำเพื่อเพิ่มความชุ่มชื้นให้กับดิน ตลอดจนการจัดสวนหย่อมผสมผสานกับการสร้างศาสนสถานให้กลมกลืนกับธรรมชาติ มีสิ่งปลูกสร้างที่สำคัญประกอบไปด้วย มหาเจดีย์มกุฏกษัตริยาราม อุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิ วิหาร ศาลาเอนกประสงค์ เรือนพักรับรอง หอฉัน หอระฆัง หอกลอง และมณฑปพระสวลี เป็นต้น 2. พุทธสถานวัดเลิศสวัสต์ หรือวัดเขาจันทน์งาม พุทธสถานแห่งนี้ส่วนมากสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้ที่เติบโตขึ้นมาในช่วงที่ทางวัดเข้ามาดูแลรักษา เป็นที่ปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์สามเณร และอุบาสก อุบาสิกา จากทั่วสารทิศ เป็นวัดป่าที่บรรยากาศสงบเงียบ ร่มเย็น มีชื่อเสียงทางด้านปฏิบัติธรรม มีการจัดการโดยใช้กิจกรรมทางศาสนาเป็นต้นว่าการแสดงธรรมเทศนาอบรมสั่งสอนให้เห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกับป่าอย่างยั่งยืน มีกิจกรรมในวันต้นไม้ประจำปีของชาติทุกปี และประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนา เช่น พิธีบวชต้นไม้ พิธีทอดผ้าป่าต้นไม้ พิธีการทำบุญด้วยการปลูกต้นไม้ เสนาสนะภายในวัด ประกอบด้วยกุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ ศาลาปฏิบัติธรรม ศาลาหอฉัน กุฏิพักของผู้มาปฏิบัติธรรม โรงครัว และห้องน้ำห้องสุขา ปุชนิยวัตถุที่สำคัญ ได้แก่ รอยพระพุทธรูปบาทจำลอง 4 รอยเยียบทับซ้อนกัน พระพุทธรูปไสยาสน์พุทธมหามงคล และพระสังข์กัจจายน์ ซึ่งแกะสลักหินทรายอยู่กลางป่า เป็นศูนย์ปฏิบัติธรรมที่มีชื่อเสียงในด้านการฝึกอบรมกัมมัฏฐาน 3. พุทธสถานวัดเขาพระอังคาร เป็นพุทธสถานศักดิ์สิทธิ์บรรจุไว้ซึ่งพระอังคารธาตุ มีพิธีกรรมทางศาสนามากกว่า 2000 ปี มีเรื่องเล่าเชื่อมโยงถึงครั้งพุทธกาล ขาดการทะนุบำรุงมานานนับพันปี มีโบราณสถาน และโบราณวัตถุที่บ่งบอกถึงยุคแห่งความเจริญของขอมในอดีตราวทศวรรษที่ 13-14 ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีการผสมผสานระหว่างศาสนาพราหมณ์ และพุทธ จนเป็นที่มาแห่งการสร้างอุโบสถที่ออกแบบประยุกต์โดยนำเอาศิลปะและสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่เป็นศิลปะร่วมสมัยที่โดดเด่นไม่เหมือนใคร มีการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรม มีการอบรมสั่งสอนให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและเห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกับป่า ใช้หลักการดำรงชีวิตอยู่กับป่าอย่างยั่งยืน สร้างความรู้ความเข้าใจ หักศนคติ เจตคติ ตระหนักต่อปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เน้นหลักภูมิปัญญาพื้นบ้าน นำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาในรูปแบบของพิธีกรรมต่างๆ เช่น คติความเชื่อเรื่องผีบรรพ

ชน ความเชื่อเรื่องรุกขเทวดา เป็นต้น มีการก่อสร้างอาคารสถานที่ต่างๆ มีการออกแบบโดยนำเอา ศิลปะและสถาปัตยกรรมยุคสมัยต่างๆ มาผสมกลมกลืนรูปลักษณะอุโบสถ มีทิวทัศน์การป่าไม้ที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตมนุษย์ รวมทั้งยังเป็นแหล่งศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และวิวัฒนาการในการสร้างศาสนสถานด้วยน้ำมือของมนุษย์อย่างแท้จริงอีกแห่งของ บรรพบุรุษชาวอีสานตอนล่าง

4. พุทธสถานวัดป่าโคกกระชาย มีการจัดการระบบนิเวศทาง วัฒนธรรมที่มีการวางแผนในการสร้างเสนาสนะอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด สบาย สมถะ เรียบง่าย เจริญตาเจริญใจแก่ผู้พบเห็น เป็นระบบนิเวศที่สร้างขึ้นใหม่ เป็นพุทธสถานสายพระวัดป่า ที่อยู่ใกล้แหล่งชุมชนซึ่งเป็นป่าช้าเก่า ระบบนิเวศทางวัฒนธรรมในพื้นที่บริเวณนี้มีพระสงฆ์เป็นผู้สนับสนุน เพื่อความร่มรื่น และเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ในการเรียนรู้ธรรมะ หรือความจริงของธรรมชาติจากธรรมชาติรอบๆ ตัว ที่ชาวบ้านมีความกระตือรือร้นในการสร้างเพื่อให้เป็น สถานที่บำเพ็ญกุศลท่ามกลางธรรมชาติที่เป็นระบบนิเวศป่าเบญจพรรณ มีคณะกรรมการหมู่บ้าน และวัด ช่วยกันดูแล

5. พุทธสถานพุทธอุทยานวัดเขาสาลาดมูลฐานะจาโร เป็นพุทธอุทยานแห่งแรกของประเทศไทยเมื่อปีพุทธศักราช 2536 มีสภาพแวดล้อมที่เป็นป่าและภูเขาล้อมรอบ ซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ไม้ และสมุนไพรหายาก รวมทั้งสัตว์ป่านานาพันธุ์ จัดได้ว่าอุดมสมบูรณ์มากที่สุดในอีสานตอนล่าง มีการทอดผ้าป่าเพื่อหาทุนสร้างรั้วล้อมป่า ใช้กิจกรรมทางศาสนา เช่น การอบรม สั่งสอนให้เห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกับป่าอย่างยั่งยืน ไม่เบียดเบียนทั้งธรรมชาติ และสัตว์ป่า เน้นความเมตตาในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับป่า โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำและเสริมสร้างปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ด้วยแนวคิด “พุทธอุทยาน” พระสงฆ์สามารถอาศัยอยู่ในป่าเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ศาสนาควบคู่กับธรรมชาติ บริเวณพุทธสถานมีสิ่งก่อสร้างถาวร เช่น อุโบสถ เจดีย์ วิหารคด กุฏิพระสงฆ์

6. พุทธสถานวัดป่าเขาไต่ะ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพุทธรักษ์ เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ระบบนิเวศวิทยาที่ได้รับฉายาว่า เพชรสีน้ำเงินแห่งเขาพนมดงรัก ที่ธรรมชาติบรรจงสร้างไว้อย่างอัศจรรย์ นอกจากป่าไม้สมบูรณ์แล้วก่อนหินยังมีลักษณะคล้ายไต่ะ และสัตว์ต่างๆ รวมกระทั่งเพิงหิน และถ้ำ อีกมาก เป็นพุทธสถานที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้านพุทธสถาน ได้รับการสนับสนุนทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อศึกษาองค์ความรู้และระบบนิเวศพื้นบ้านในป่าชุมชนวัดป่าเขาไต่ะ ที่มีความหลากหลายของระบบนิเวศ เป็นทั้งป่าดิบ เบญจพรรณ เต็งรัง และป่าหญ้า ยังมีความเชื่อกันว่าเป็นเมืองลับแลของชุมชนเผ่าโบราณมาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ สภาพปัจจุบันพุทธสถานวัดป่าเขาไต่ะ มีหน่วยงานที่หลากหลาย ได้มาจากการรวมทุนของ คณะศรัทธาญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาร่วมกันบริจาคในการทำบุญเป็นระยะๆ ตามโอกาสต่างๆ บางครั้งจัดทำผ้าป่า เพื่อสมทบทุนในการจัดสร้างศาสนสถานที่สำคัญ เช่น ศาลาการเปรียญ อุโบสถ เป็นต้น จัดการในรูปแบบป่าชุมชน โดยการใช้ประเพณี พิธีกรรม วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ เป็นสื่อกลางกำหนดกฎกติกาให้อยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน จัดพิธีกรรมทางศาสนาท่ามกลางธรรมชาติ มีการจัดกิจกรรมปลูกป่า ดูแลแหล่งน้ำ ทำถนนเข้าหาศาสนสถานที่สำคัญ รอบบริเวณป่าของพุทธสถาน

7. พุทธสถานสำนักสงฆ์ป่าหนองม่วง พุทธสถานแห่งนี้เป็นป่าเบญจพรรณผสม

พื้นที่ชุ่มน้ำ (ป่าบุงป่าทาม) มีการจัดการระบบนิเวศแบบป่าชุมชนโดยการจัดตั้งคณะกรรมการราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าประจำชุมชน ชาวบ้านมีวิถีชีวิตพึ่งพาธรรมชาติ มวลชนมีพลังในการรักษาป่าที่เป็นระบบนิเวศทางวัฒนธรรมเข้มแข็งเป็นที่ที่มีการทำกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนนิเวศทางวัฒนธรรม มีกฎระเบียบในการจัดการระบบนิเวศอย่างชัดเจน พระสงฆ์ และคฤหัสถ์สนับสนุนบำรุงรักษาป่าชุมชน โดยการใช้ ความเชื่อ ศาสนา และหลักการทางวิชาการ โดยการใช้ประเพณี พิธีกรรม วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ เป็นสื่อกลาง จัดตั้งคณะกรรมการราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป.) ขึ้น มีการกำหนดกฎกติกาการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเคร่งครัด มีเสนาสนะถาวรวัดถุน้อยใหญ่ เป็นต้น 8. พุทธสถานสำนักสงฆ์พุทธอุทยานธรรมดอนแก้วห้วยวะ

พุทธสถานแห่งนี้เป็นระบบนิเวศป่าบุงป่าทามที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมเจริญภาวนาและวิปัสสนากัมมัฏฐาน และเป็นแหล่งเรียนรู้ความหลากหลายทางชีวภาพให้นักเรียน นักศึกษา และประชาชน ได้เรียนรู้ระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำบึงน้ำจืด ที่เหลืออยู่น้อยเต็มทีในภูมิภาค มีองค์การบริหารส่วนตำบลกล้วยกว้าง และกรรมการหมู่บ้านโนนสำโรง เป็นองค์กรหลักในการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรม ในกิจกรรมการทำบุญกุศลของญาติโยมที่มีความศรัทธาในตัวเจ้าอาวาสเป็นสำคัญ มีการใช้ประเพณี พิธีกรรม วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ และปลูกจิตสำนึกให้รู้บาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ และมีความเมตตาต่อสัตว์ จัดการวางแผนงานจากคนในพื้นที่ที่เล็งเห็นความสำคัญในการหากลุ่มเครือข่ายเพื่อดำเนินการในการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนนิเวศวัฒนธรรมด้วยการสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนให้เกิดความหวงแหนดูแลทรัพยากร

4.2 สภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรมของพุทธสถานภาคอีสานตอนล่าง ชุมชนต้องการให้มีการพัฒนาด้านการพัฒนาเชิงนิเวศ 6 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการพัฒนาเชิงนิเวศและการจัดการป่าชุมชน 2) ด้านการจัดการความรู้ในท้องถิ่น 3) ด้านการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยว 4) ด้านการประชาสัมพันธ์และการบริการ 5) ด้านความปลอดภัย 6) ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก สภาพและปัญหาที่พบก็มีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละด้าน ซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นที่ กลุ่มบุคคลที่อาศัยอยู่ขาดความร่วมมือและการประสานงาน ตลอดจนปัญหาการขาดงบประมาณและขาดผู้นำชุมชนที่มีความรู้ ความเข้าใจ หน่วยงานที่เข้ามาช่วยเหลือ ขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชน ขาดความรู้ด้านพุทธธรรมสถานเชิงนิเวศ และด้านการจัดการป่าชุมชนที่จะสานโครงการทางวัดให้ได้ตามที่ชุมชนต้องการได้ในทุกๆด้าน ก่อให้เกิดปัญหาในด้านเชิงนิเวศของพุทธสถานที่จะต้องมีการปรับปรุง และพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง

4.3 การอนุรักษ์และพัฒนาแบบการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรมของพุทธสถานภาคอีสานตอนล่าง การพัฒนารูปแบบการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรมสามารถต่อยอดสอดคล้องกับการจัดกิจกรรมของวัฒนธรรมชุมชน ทั้งทางด้านภูมิปัญญาพื้นบ้านตามคติความเชื่อเรื่องผีบรรพชน รุกขเทวดา และต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ หลักการทางศาสนา เช่น พิธีบวชต้นไม้ ทอดผ้าป่าต้น และทำบุญด้วยการปลูกต้นไม้ หลักการทางวิชาการ มีการปรับปรุงซ่อมแซมผืนที่ป่าไม้ให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ ทั้งโครงสร้างพื้นฐานให้เกิดความสะดวกในการเข้าถึงพุทธสถานที่สำคัญ ปรับภูมิทัศน์การออกแบบแปลน วางแผนผังทางเดินป่าเพื่อเก็บข้อมูลเป็นฐานเรียนรู้ของชุมชน ขุดสระน้ำ สร้าง

ฝ่ายหน้า ตลอดทั้งสร้างแท้งน้ำประปาเก็บน้ำขนาดใหญ่ มีการปลูกป่า สร้างฝายแม้ว และการสร้างสิ่งปลูกสร้างเน้นการอนุรักษ์ให้เป็นแบบพุทธศิลป์ที่มีความแปลกใหม่ผสมผสานจากสถาปัตยกรรม ร่วมสมัยให้เหมาะสมกับพื้นที่ และกลมกลืนกับธรรมชาติทั้งสีสันทันและรูปลักษณ์หลักการทางกฎหมาย และความคิดสร้างสรรค์ สร้างการมีส่วนร่วมของคนในสังคมในทุกภาคส่วน ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การช่วยเหลือกันเองในลักษณะเครือข่าย สร้างภูมิคุ้มกันในการเผชิญกับกระแสแห่งโลกที่ทันสมัย เป็นเครือข่ายสนับสนุนให้เป็นพุทธสถานต้นแบบในด้านการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในพุทธสถาน ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมชุมชน ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ เพื่อจัดกิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมทางสังคม เพื่อการอนุรักษ์ ดิน น้ำ ป่าไม้ แหล่งโบราณคดี ตลอดจนสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ จุดชมวิวในพุทธสถาน แหล่งค้นคว้าวิจัยข้อมูลพื้นฐานทางระบบนิเวศ เพิ่มขีดความสามารถการกักเก็บน้ำที่มีอยู่ให้เพียงพอต่อการอุปโภค บริโภค ที่สามารถเป็นแบบอย่างเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมอย่างยั่งยืน

5. อภิปรายผลการวิจัย

พระสงฆ์ที่มีบทบาทในการอนุรักษ์ และพัฒนารูปแบบการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรม ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ดำเนินการอยู่ด้วยการทำให้ดู อยู่ให้เห็น เป็นผู้อนุรักษ์ให้สังคมนำไปเป็นตัวอย่างได้ทั้งทางข้อวัตรปฏิบัติส่วนตัว และการสั่งสอนสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนเห็นความสำคัญของป่าไม้เพื่อเป็นกุศโลบายทำความดี การอยู่ในป่าแบบพึ่งพาอาศัย โดยอาศัยเป็นสถานที่สัปปายะในการปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นกุศโลบายในการเสริมสร้างความดี มุ่งการพัฒนาคุณภาพของชีวิต พร้อมกับการให้คำปรึกษาการศึกษาแก่ชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมภูมิปัญญาในท้องถิ่นในการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยเป็นการปลูกจิตสำนึกในการรักษาสีเขียวของป่าไม้ให้กับชุมชน อันจะเป็นประโยชน์ต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านและชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูใบฎีกาถาวร สุรบุญ (2554 : 131-134) ที่ได้ศึกษา บทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) วัดหนองกล้วย อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ พอสรุปได้ว่า แนวคิดและบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนานั้น ดำเนินการอนุรักษ์ใน 2 ลักษณะคือ การอนุรักษ์โดยตรง ได้แก่ การไม่ทำลายป่าไม้ทุกประเภท และการอนุรักษ์โดยอ้อม

การอนุรักษ์ และพัฒนารูปแบบการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรม รูปแบบการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรม วัดเป็นสถานที่ที่ชุมชนร่วมกันก่อตั้งขึ้นพร้อมกับการจัดตั้งชุมชนในการพัฒนาจิต พัฒนากาย และพัฒนาใจ ของผู้คนที่อาศัยในชุมชนให้อยู่ร่วมกัน ด้วยวิถีการดำเนินชีวิตแบบวัฒนธรรมไทยในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เป็นรูปแบบของการจัดตั้งเป็นองค์กรเครือข่ายพิทักษ์ป่า และถือว่าวัดเป็นสถานที่ที่ทุกคนมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้นรูปแบบที่เหมาะสมของการพัฒนาป่าในวัดนั้นต้องให้ทุกภาคส่วนในชุมชนมีส่วนร่วม ตั้งแต่ริเริ่ม ร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมควบคุมร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ลัดดา หงส์พันธ์ (2551 : 230) ได้วิจัย เรื่องรูปแบบที่เหมาะสมของการ

พัฒนาป่าวัฒนธรรมในวัดป่าภาคอีสาน โดยชุมชนมีส่วนร่วม พบว่า การพัฒนาป่าให้ยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยทุกภาคส่วนในชุมชน ได้แก่ พระสงฆ์ ประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน ร่วมกันตาม บทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์กรที่พึงปฏิบัติต่อกัน

การอนุรักษ์ และพัฒนารูปแบบการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรม ไม่ใช่เป็นเพียงแค่ การปลูกป่าเท่านั้น แต่ควรคำนึงถึงลักษณะโครงสร้างของภูมิทัศน์ ซึ่งมาประกอบกันขึ้นเป็นแบบ แผนทางกายภาพที่ปรากฏในภูมิทัศน์ เช่น แบบแผนขององค์ประกอบต่างๆซึ่งจะทำให้ทรัพยากรที่ อยู่ในระบบสามารถเพิ่มกำลังในการผลิต ทำให้พื้นที่ป่าไม่สามารถให้ผลประโยชน์กับประชาชนใน ท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน เพื่อให้ราษฎรในท้องถิ่นใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างยั่งยืน ราษฎรมีความ เป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเห็นคุณค่าของป่ามากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชลธิชา กำลังทรัพย์ (2554 : 85-86) ได้วิจัย เรื่อง แนวทางการฟื้นฟูนิเวศภูมิทัศน์ป่าไม้ในพื้นที่แนวกันชน : กรณีศึกษา พื้นที่แนวกันชน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งสามารถสรุปได้ถึงแนวทางที่ เหมาะสมในการฟื้นฟูนิเวศภูมิทัศน์ ได้ว่า วิธีการในการฟื้นฟูนิเวศภูมิทัศน์นั้นควรเลือกใช้ความรู้และ เทคโนโลยีที่ง่าย ที่มีงบประมาณไม่สูงมาก เป็นวิธีการที่ลงทุนน้อยและการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมา ประยุกต์ร่วมด้วยจะเป็นแนวทางการจัดการที่เหมาะสม การฟื้นฟูนิเวศภูมิทัศน์ไม่ใช่เป็นเพียงแค่การ ปลูกป่าเท่านั้น แต่ควรคำนึงถึงลักษณะโครงสร้างของภูมิทัศน์ ซึ่งมาประกอบกันขึ้นเป็นแบบแผน ทางกายภาพที่ปรากฏในภูมิทัศน์ เช่น แบบแผนขององค์ประกอบต่างๆ และการกระจายตัวของ ประชากรและสังคมที่มีชีวิต พืชพันธุ์ และส่วนประกอบอื่นๆ

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลการศึกษางานวิจัยฉบับนี้ ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของระบบนิเวศทาง วัฒนธรรมของพุทธสถานภาคอีสานตอนล่างโดยเฉพาะสถานที่สำคัญทั้ง 8 แห่ง ในพื้นที่ 4 จังหวัด จังหวัดละ 2 พื้นที่ มีวัดมกุฏกษัตริยาราม วัดเลิศสวัสดิ์ วัดเขาพระอังคาร วัดป่าโคกกระชาย พุทธอุทยาน วัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโร วัดป่าเขาโต๊ะ สำนักสงฆ์ป่าหนองม่วง และสำนักสงฆ์พุทธอุทยานดอน แก้วห้วยวะ

สภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรมของพุทธสถานภาค อีสานตอนล่างที่พบทำให้สามารถที่จะนำไปใช้ในการแก้ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นได้ในพุทธ สถานที่วิจัยและสถานที่ที่เป็นพุทธสถานอื่นที่สอดคล้องกับปัญหาเช่นเดียวกันได้รับการแก้ไข้ปัญหา ได้

การอนุรักษ์และพัฒนารูปแบบการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรมของพุทธสถานภาค อีสานตอนล่าง ควรให้องค์การบริหารส่วนตำบล ประชาสัมพันธ์เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขต พื้นที่ป่าชุมชนของพุทธสถานต่างๆ ทั้ง 8 แห่ง ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนการบริหารจัดการ

พุทธสถานอย่างเป็นรูปธรรม โดยการจัดประชุมราษฎรทุกหมู่บ้าน เพื่อกำหนดรูปแบบ การบริหารจัดการพุทธสถานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้คำปรึกษาและ

แนะนำพร้อมทั้งเป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการพุทธสถานและสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

6.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการทำงานวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับบริบทพุทธสถานป่าชุมชนและการบริหารจัดการเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชนอีสานตอนล่างนี้เพื่อเป็นฐานข้อมูลสนับสนุนการอนุรักษ์ และพัฒนารูปแบบการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรมในพื้นที่อื่น

2) ควรสนับสนุนให้มีการวิจัยผลกระทบที่เกิดจากการอนุรักษ์ และพัฒนารูปแบบการจัดการระบบนิเวศทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆเพื่อนำมาเป็นบทเรียนในการวางแผนการจัดการของพุทธสถานในอนาคต

References

- Faculty of Chiang Mai University New Book Integration Plan Bachelor of Education Bangkok: Chiangmai, 2003.
- Ecological Landscape Restoration Guidelines for Boundary Forests: A case study of buffer zone areas. Phu Khieo Wildlife Sanctuary Chaiyaphum Province Master of Landscape Architecture, Graduate School: Silpakorn University, 2011.
- Pong Nakorn Yang Ngam and Peter Pan persistently promote the process of creating public participation. <[Http://www2.diw.go.th/ppp/data/pdf/journal1.pdf](http://www2.diw.go.th/ppp/data/pdf/journal1.pdf)>. April 27, 2557.
- A study of the role of monks and the conservation of forest resources: a case study of Phra Nirasakorn Sapon (Kraianthis Saro), Nong Bua Temple, Nong Bua District, Nakhon Sawan Province. Master of Buddhist Thesis The branch of Buddhism Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2011.
- Buddhist monks (Buddhist monks) Buddhist monks and forest conservation. "Sikhism" magazine. Year 2 No. 9 January - February, 1992.
- Brother Prasan Panya and the castles of Great Wall, Sisaket Province. The Millionaire for Education Fund: Sisaket, 2555: 26
- An appropriate form of conservation, rehabilitation and development of cultural forests in the Isan Forest Temple, where the community]participates. Doctor of Philosophy Doctorate Faculty of Culture Science. Graduate School: Mahasarakham University, 2008.

714

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) เมษายน-มิถุนายน 2560